

**Наставно-научно веће
Филозофског факултета у Београду**

Изабрани одлуком Наставно-научног већа Филозофског факултета Универзитета у Београду од 23.6.2022. године, у Комисију за оцену и одбрану докторске дисертације докторанда **Ање Николић** под насловом *Аустроугарска Босна и Херцеговина и британски Египат: управа, политика, култура (1908-1918)* имамо част да поднесемо следећи

РЕФЕРАТ

Основни подаци о кандидату

Ања Николић рођена је 27. новембра 1989. године у Београду, где је завршила основну школу и XIII београдску гимназију. Основне студије уписала је 2008. године на Одељењу за историју Филозофског факултета Универзитета у Београду. Дипломирала је 2012. године, одбранивши рад *Радјард Киплинг и Бурски рат*. Мастер студије на истом одељењу завршила је 2014. године, одбранивши рад *Кромеров Египат и Калајева Босна и Херцеговина – сличности и разлике (1882-1907)*. Основне и мастер студије завршила је са просеком 9,66. Током основних и мастер студија била је стипендиста Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Студент је докторских студија на Одељењу за историју Филозофског факултета Универзитета у Београду од фебруара 2015. године. Као стипендиста Министарства просвете, науке и технолошког развоја од априла 2015. до јуна 2018. године била је ангажована на пројекту Балканолошког института САНУ *Историја политичких идеја и институција на Балкану у 19. и 20. веку*. Од јуна 2018. године запослена је у Балканолошком институту у звању истраживача сарадника. Од јануара 2022. године сарађује на пројекту *Pope Pius XII and the Challenge of Totalitarianism in Yugoslavia, 1941-1958* [Папа Пије XII и изазов тоталитаризма у Југославији, 1941-1958] (POLITY) којим руководи др Војислав Г. Павловић, научни саветник, и чији је носилац Балканолошки

институт САНУ. Пројекат финансира Фонд за науку Републике Србије у оквиру Програма ИДЕЈЕ.

Учествовала је на неколико међународних скупова од којих бисмо посебно нагласили: *Central Europe and Colonialism: Migrations, Knowledges, Perspectives, Commodities Conference* (University of Wrocław, Academia Europaea, 21–23 September 2016) и *Political, Social and Religious Dynamics in South-Eastern Europe Conference* (Bucharest, 2–6 September 2019)

Говори енглески, француски и служи се немачким језиком.

Предмет и циљ докторске дисертације

Студије империјализма и колонијализма све су актуелније у светској историографији. Посебно значајно место у проучавању ових феномена има компаративна историја. Кроз компаративни приступ овако комплексне појаве могу да буду лакше објашњене и протумачене. У случају Аустро-Угарске то посебно добија на значају с обзиром на то да се у последњим деценијама ова творевина све чешће описује као у основи толерантна мултиетничка и мултикултурна држава, која је нестала у борби са национализмима.

Услед тога, ова докторска дисертација је базирана на поређењу једне неупитно колонијалне управе, каква је била она Велике Британије у Египту са режимом Аустро-Угарске у Босни и Херцеговини. Историографија не спори колонијалну природу стране управе у Египту, док је питање улоге Двојне монархије у историји колонијализма и данас отворено.

Најшире посматрано предмет ове докторске дисертације је поређење аустроугарског режима у Босни и Херцеговини и британског режима у Египту кроз призму управе, политике и културе у периоду од 1908. до 1918. године. Догађаји у ове две некадашње провинције Османског царства хронолошки одговарају епохи „новог империјализма“ и у таквом контексту се и проучавају у овој тези. Хронолошка подударност почиње знатно раније, али је период до 1908. године на обе територије више и чешће истраживан. Због тога је 1908. година узета као почетна година ове дисертације.

У случају Босне и Херцеговине то је година анексије, а у Египту та година означава долазак новог управитеља после више од четврт века.

Кандидаткиња је настојала да истражи кључне одлике управе Велике Британије у Египту, као и оне Аустро-Угарске у Босни и Херцеговини, указујући на најважније сличности и разлике. Такав приступ захтевао је и хронолошки, али тематско-проблемски приступ. Различити приступи били су важни да би се остварио увид како у политичку, тако и у духовну моћ управљача над поданицима на обе територије. Само у таквом контексту може се до краја разумети концепт „цивилизаторске мисије“ који доминира дискурсом епохе.

Посебна је пажња посвећена односу нација и империја, као и однос „домаћих“ елита према страним завојевачима. То питање прожимало је сва остала питања почев од кључног - аграрног. Кроз питање односа локалних елита према центру приказан је развој једне значајне компоненте империјалних управа – стварање унутрашњег раздора ослањањем на једну националну или конфесионалну групу.

У докторској тези *Аустроугарска Босна и Херцеговина и британски Египат (1908-1918): управа, политика, култура* детаљно су истражене теме које су се наметнуле као значајна одлика империјалних управа - борба против националних покрета, контрола над политичким и културним животом, отежавање приступа образовању, као и оклевање у решавању аграрног питања.

Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Истраживање које је кандидаткиња спровела потврдило је најважније хипотезе представљене у предлогу теме докторске дисертације. Показало се да режим Аустро-Угарске у Босни и Херцеговини има значајне сличности са британским у Египту и да је у својој суштини био колонијалног карактера.

У истраживању је показано да је процес „цивилизаторске мисије“ који је спровођен на тлу Босне и Херцеговине представљао основу за културни империјализам. У таквом контексту показано је да управљачке елите виде домаће становништво као „заостало“ и да, уз инсистирање на његовој „инфериорности“, нису спроведене реформе које би

суштински побољшале материјални, социјални и сваки други положај становништва. Показано је да је тако стварана стална потреба за присуством страног господара.

Такође је приказано како страни режими и у Египту и у Босни и Херцеговини подстичу унутрашње сукобе на покореним територијама. Одабиром једне од страна управљачке структуре уносе раздоре у националне покрете. Бирањем мањинске стране и формирањем гломазног бирократског апарата управа је успевала да контролише већински део становништва.

Уједно је и указано на значај периода између 1908. и 1918. године, који се често сматрао добом попуштања у политикама страних управа. Кандидаткиња је показала да је политика либерализације суштински привид и да су основе постављене током личних режима које претходе овом периоду тада биле само надограђиване.

Опис садржаја дисертације

Докторска дисертација Ање Николић *Аустроугарска Босна и Херцеговина и британски Египат: управа, политика, култура (1908-1918)* има 232 стране, укључујући и одговарајући научни апарат. Текст се састоји из предговора (стр. 1-6), основног текста (стр. 7-208), закључка (стр. 208-213) и библиографије (214-232).

У предговору је приказана тема рада, као и основни циљеви истраживања. Ту су дефинисани основни појмови и спроведена кратка систематизација досадашњег поимања одлика империјалних управа. Дат је и кратак преглед литературе са посебним освртом на литературу која се односи на карактер аустроугарске управе унутар Босне и Херцеговине.

Основни текст подељен је на два дела и обе целине имају по четири поглавља. Први део носи наслов *Египат под управом Велике Британије*. У првом поглављу, *Колонизација (1898-1907)* дат је преглед политике великих сила према Египту од тренутка успостављања локалне династије у овој земљи. Ово поглавље издељено је на три мања потпоглавља, у којима је описан почетак економског запоседања Египта, као и успостављање западноевропске контроле над египатским финансијама. Приказани су египатски покушаји да се оваквим утицајима одупру. Посебна пажња посвећена је војном запоседању Египта и успостављању британског „протектората под велом“. Потом је

приказан период управе лорда Кромера у Египту, током којег су положене основе за сву потоњу политику Британаца у овој земљи.

Друго поглавље *Администрација Елдона Горста (1907-1911)* посвећено је периоду који се често посматра као доба либерализације. У три потпоглавља колико има ова целина посвећена је посебна пажња националном покрету и школском систему. Борба са националним покретом била је наслеђе претходне фазе управе. Горст ју је само наставио, и то привидно блажим средствима. Као покушај да се контролише растући египатски национални покрет, нови управитељ је успоставио одличне везе за коптском заједницом, која је добила значајна места у администрацији. Приказано је како је коришћење мањинске заједнице у обрачуну са већинском стварало унутрашњи раздор, који је кулминирао атентатом на коптског председника египатске владе. У осврту на покушаје реформе школског система показано је колико су се империје одупирале реформама које би довеле до омасовљења школства. Уједно, кандидаткиња је указала на потпуну превласт страних бирократа у административном апарату.

У трећем поглављу прве целине *Администрација Херберта Хораџија Киченера (1911-1914)* приказано је урушавање цивилних власти и постепен прелаз на војну управу. Уједно приказан је наставак борбе са националним покретом, кроз осврт на покушаје ширења овлашћења представничког дома. У овом поглављу је уочено да политика полако напушта оквире које је наметнула империја и да омладински покрет постаје све значајнији.

Четврто поглавље овог дела, *Ратна реорганизација*, односи се на Први светски рат и кључне феномене који су обележили период од 1914. до 1918. године. Подељено је на три потпоглавља. Приказан је и званични прелаз на војну управу, а потом и обрачун са националним покретом који је подразумевао хапшења и цензуру. Уједно је указано на промену формално-правног основа окупације, при чему је Египат и званично постао протекторат Велике Британије. Потом је пажња посвећена преласку на ратну привреду, мобилизацији у раднички корпус и подношењу вишеструких ратних терета.

Други део овог доктората носи наслов *Босна и Херцеговина под управом Аустро-Угарске*. Подељен је на четири поглавља. Прво поглавље *Окупација (1878-1903)* описује како је дошло до окупације Босне и Херцеговине и успостављања Калајевог режима на окупираној територији. Дат је контекст окупације, како балкански, тако и империјални.

Описане су карактеристике Калајевог режима, покушај увођења босанске нације, као и други аспекти идентитетске политике. Управни систем тада успостављен суштински је остао на снази све до 1912. године. Примећено је постојање механизма који ће опстати током читавог трајања аустроугарске управе, од којих је најзначајнији сарадња са мањинским групама у борби против већинског.

Друго поглавље *Администрација Иштвана Буријана фон Рајца (1903-1912)* описује „попуштања“ која су уследила доласком новог управитеља. Приказан је завршетак борбе за црквено-школску аутономију из које су у периоду пре 1908. године изникле прве политичке организације. Потом је детаљно објашњен период Анексионе кризе, реаговања унутар Босне и Херцеговине и наставак политике ширења раздора и сарађивања са мањинским групама. Описан је поступак којим је Босни и Херцеговини дариван „уставни“ режим, који је подразумевао и постојање имитације парламента. Указано је да то није помогло политичком животу на окупираној територији. Уједно дат је и осврт на стање у културном и просветном животу који је у потпуности пратио уочене обрасце империјалне политике. На крају је приказана реорганизација управе која је довела до успостављања војне контроле над Босном и Херцеговином.

Треће поглавље *Управа у време Леона фон Билинског и Оскара фон Поћорек (1912-1914)* посвећено је учвршћивању војне управе, као и последицама које су Балкански ратови имали на национални покрет унутар окупиране Босне и Херцеговине, али и на природу администрације. Посвећена је и пажња феномену побуњене омладине, као и почетку прогона ђака. Детаљно је приказано како је аустроугарска управа својом политиком током ових, као и ранијих периода довела до Сарајевског атентата.

Последње поглавље основног тела текста, *Ратне године и управа Стјепана Саркотића*, описује ток рата унутар Босне и Херцеговине. Главна пажња је посвећена појавама које су уочене и у Египту – хапшења, мобилизација, као и прелазак на ратну привреду. Описано су масовне интернације српског становништва и онемогућавање било каквог вида политичког живота који је био дозвољен у другим покрајинама Монархије. Ту је још једном истакнута посебност Босне и Херцеговине у оквирима Аустро-Угарске и њена правно недефинисана позиција. Посебна је пажња посвећена велеиздајничким процесима вођеним против једног народа, али и са циљем да се успостави контрола над дискурсом о ратној кривици.

У Закључку су на сажет начин истакнуте сличности и разлике између две управе. Нарочито је наглашено да су обе управе, готово у исто време, прошле кроз три веома сличне фазе: личних режима, либерализације и војне управе. Занимљиве сличности уочене су и у динамици националних покрета унутар Египта и Босне и Херцеговине, нарочито у њиховим завршним фазама, у којима су се омладински покрети служили оружјем и атентатима. Уочене су и сличности и разлике у режимима који су у овим уземљама владали за време Првог светског рата. Кандидаткиња је из овог низа аргумената извукла закључак да се аустроугарски режим у Босни и Херцеговини са сигурношћу може називати колонијалним.

Научни допринос докторске дисертације

Докторска дисертација Ање Николић *Аустроугарска Босна и Херцеговина и британски Египат: управа, политика, култура (1908-1918)* је оригиналан научни рад и представља значајан допринос науци. Она одговара на питања која су одавно постављена, али на која пре ове тезе није било обухватног и систематски документованог одговора.

Сложеност теме захтевала је рад на широком распону извора – необјављеној и објављеној грађи, преписци, дневницима, мемоарима, штампи, као и научним делима управитеља окупираних провинција. Резултат је теза која својим компаративним приступом, као и широком тематском и хронолошком основом даје ново разумевање аустроугарске управе у Босни и Херцеговини. У поређењу са радовима претходних генерација историчара, она питање карактера аустроугарске управе Босне и Херцеговине разматра у много ширем контексту. У овој дисертацији је, кроз указивање на важне сличности са идеално-типским колонијалним режимом Велике Британије у Египту, доказана колонијална суштина управе Аустро-Угарске у Босни и Херцеговини.

Закључак

На основу свега што је речено, предлажемо Наставном и научном већу Филозофског факултета у Београду да прихвати наш **позитиван реферат** и да одобри

усмену одбрану докторске дисертације кандидаткиње Ање Николић *Аустроугарска Босна и Херцеговина и британски Египат: управа, политика, култура (1908-1918)*. Том приликом чланови Комисије ће изнети појединачне примедбе, сугестије и похвале.

У Београду, 2. јула 2022. године

Комисија:

проф. др Слободан Антонић, редовни
професор Филозофски факултет у
Београду

проф. др Ђорђе Ђурић, редовни
професор Филозофски факултет у
Новом Саду

проф. др Милош Ковић, редовни
професор Филозофски факултет у
Београду

проф. др Драга Мاستиловић, ванредни
професор Филозофски факултет у
Источном Сарајеву

др Душан Фундић, научни сарадник
Балканолошки институт САНУ
